

มูลนิธิไทโยต้าประเทศไทย

เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการตลาดวิชา

เรื่อง

“ ผู้คน แผ่นดินและผืนน้ำ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ”

วันศุกร์ที่ 28 มกราคม 2548

ณ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

จัดโดย

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ร่วมกับ มูลนิธิไทโยต้าแห่งประเทศไทย

และ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

กำหนดการสัมมนาโครงการตลาดวิชา
เรื่อง "ผู้คน แผ่นดิน และผืนน้ำ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง"
(People, Land and Water in Mekong Sub-region)

วันศุกร์ที่ 28 มกราคม 2548

ณ ห้อง 301 อาคารกิจกรรม (D1) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

08.00 - 08.30 น.	ลงทะเบียน
08.30 - 09.00 น.	"กล่าวรายงาน" โดย รศ.ดร.วันชัย ศิริชนะ อธิการบดีมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
09.00 - 09.15 น.	"เปิดการสัมมนาวิชาการ"
	โดย พล.ต.อ.เอก สารสิน ประธานมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย
09.15 - 09.30 น.	เข้าสู่ค่านำเรื่อง "จีน : การค้า การลงทุน"
	โดย ดร.พิสิฏฐ ภัคเกษม กรรมการมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย
09.30 - 09.45 น.	รับประทานอาหารว่าง
09.45 - 10.00 น.	อภิปราย เรื่อง "ผู้คน แผ่นดิน และผืนน้ำ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง" ผู้อภิปราย
	- รศ.ดร.สมิตร ปิติพัฒน์ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	- รศ.ดร.ปรีชา อุปโยคิน มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
	- อ.กัจจกร หลุยยะพงศ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	- คุณอานวยวิษณุ ธิติบดินทร์ ปริญญาโท ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	* ผู้ดำเนินรายการ อ.ทรงยศ แวงหงษ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
10.00 - 11.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
11.00 - 11.15 น.	อภิปรายเรื่อง "อนาคตแม่น้ำโขง?"
	โดย ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	วิจารณ์โดย ดร.ชยันต์ วรรธนะภูติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	*ผู้ดำเนินการอภิปราย ผศ.ดร.สุนันทา ฟาเบร
11.15 - 11.30 น.	รับประทานอาหารว่าง
11.30 - 11.45 น.	อภิปรายเรื่อง "เส้นทางเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ ไทย-จีน-ลาว-เวียดนาม-เขมร"
	ผู้อภิปราย
	- เส้นทางจีน โดย คุณวิโรจน์ ตั้งวานิชย์
	- เส้นทางลาว โดย คุณปาริ ไพบูลย์ยิ่ง
	- เส้นทางเวียดนาม โดย คุณศรัณย์ บุญประเสริฐ
	- เส้นทางเขมร โดย คุณสังจภูมิ ลอ
	และมุมมองของนักธุรกิจ โดย คุณเสริมชัย กิตติรัตน์ไพบูลย์
	และมุมมองของนักวิชาการ โดย อ.ยุทธพงศ์ จันทรวรินทร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
	* ผู้ดำเนินการอภิปราย อ.สมฤทธิ์ ลือชัย นักวิชาการอิสระ
11.45 - 11.55 น.	"สรุปการสัมมนา" โดย รศ.ดร.เทอด เทศประทีป
	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

.....

ผู้คนบนผืนโขงในแผ่นดิน¹

กำจร หลุยยะพงศ์²

25 มกราคม 2548

นำชม

นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ Robert W. Gregg (1998) ได้เสนอแง่คิดที่น่าสนใจระหว่างภาพยนตร์กับสังคมไว้ว่า “ภาพยนตร์ที่เราได้ชมกันไม่ว่าจะตามโรงภาพยนตร์หรือภายในบ้านสามารถสร้างความตระหนักในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อย่างดีเยี่ยม” แต่เป็นสิ่งที่น่าฉงนยิ่งนักที่ “ภาพยนตร์กลับมิได้เป็นสิ่งที่ได้รับการศึกษาในหมู่นักวิชาการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” ทั้ง ๆ ที่ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยศาสตร์ที่หลากหลาย หรือที่นักวิชาการเรียกว่าสหวิทยาการ (interdisciplinary) ดังเช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แต่ศาสตร์ทางการสื่อสารดูเหมือนจะตกสำรวจอย่างน่าเสียดาย ประกอบทั้งเมื่อผู้เขียนลองมองย้อนกลับมาที่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงก็เกิดปรากฏการณ์ในทำนองเดียวกัน

ผู้เขียนในฐานะผู้สนใจความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลุ่มแม่น้ำโขงและศาสตร์แห่งสื่อจึงกับอาสาค้นหาสื่อที่เจริณูรอยตามรอยเท้าของนักวิชาการรุ่นพี่เพื่อจะสืบค้นให้เห็นบทบาทหน้าที่ของภาพยนตร์กับการนำเสนอเรื่องราวและเนื้อหาของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับผู้คนในผืนโขงว่าจะมีลักษณะเช่นไร (1) ในลำดับแรกจะแนะนำตัวละครภาพยนตร์ให้ผู้อ่านได้รู้จัก เพื่อทำความเข้าใจจุดเด่นและจุดอ่อนของภาพยนตร์ (2) ในลำดับที่สองจะเสนอแนวทางการศึกษาภาพยนตร์กับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หลังจากนั้น (3) จะย้อนรอยงานการศึกษาของนักวิชาการที่ผ่านมาว่า เมื่อภาพยนตร์นำเสนอประเด็นความสัมพันธ์

¹ ร่างเอกสารประกอบการสัมมนา “ผู้คน แผ่นดิน และผืนน้ำในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง” ในวันศุกร์ที่ 28 มกราคม 2548 ณ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

² อาจารย์ประจำโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ระหว่างประเทศจะนำเสนอในลักษณะใดได้บ้าง เพื่อเป็นการนำเข้าสู่ (4) การวิเคราะห์การนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงในลำดับสุดท้าย

ทั้งนี้ ผู้เขียนหวังว่า บทความชิ้นนี้จะช่วยแหวกม่านมายาของภาพยนตร์และขยายมิติมุมมองการศึกษาภาพยนตร์กับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลุ่มแม่น้ำโขงไม่มากนักน้อย

1

แหวกม่านมายาแห่งหนัง

ก่อนที่จะแสดงให้เห็นว่า ภาพยนตร์ได้ทำหน้าที่นำเสนอภาพของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในมหาอาณาจักรลุ่มแม่น้ำโขงอย่างไรนั้น ผู้เขียนขอลองทำความเข้าใจเรื่องภาพยนตร์พอเป็นสังเขปก่อน เพื่อแสดงให้เห็นว่า โยเร้าจึงควรให้ความสนใจศาสตร์แห่งหนัง

คนทั่วไปอาจมองภาพยนตร์เพียงความบันเทิงราคาถูก นักวิชาการบางท่านถึงกับมองว่า ภาพยนตร์เป็นเพียงเครื่องมือขายความฝันชั่วคราวคราวให้กับผู้ชม แต่นักวิชาการด้านภาพยนตร์และนักวิชาการด้านอื่น ๆ กลับชี้ถึงคุณูปการแห่งภาพยนตร์ ดังนี้

(1) กลุ่มนักวิชาการด้านภาพยนตร์มองว่า ฤทธาานุภาพแห่งหนังได้สำแดงพลังเหนือกว่าสื่อแขนงใด ๆ สืบเนื่องจากภาพยนตร์มีทั้ง “ภาพและเสียง” ตลอดจนมี “ความก้ำกึ่งระหว่างสื่อเก่าและสื่อใหม่” กล่าวคือ ใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง การแสดง และเนื้อหาจากสื่อเดิม ๆ เช่น ลิเก การเล่านิทาน ละคร ผสมกับของใหม่คือ การใช้เทคนิคของกล้อง การตัดต่อภาพ ด้วยคุณสมบัติของภาพยนตร์เบื้องต้น ภาพยนตร์จึงมีกลุ่มคนดูที่มากมายและกินอาณานิคมบริเวณกว้างไกลมากกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ ไม่จำกัดเพศ วัย ชนชั้น เชื้อชาติ พื้นที่ และแม้แต่คนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ก็สามารถชมภาพยนตร์และเข้าใจได้โดยง่าย

(2) นักวิชาการด้านภาพยนตร์สำนักมาร์กซิส ไม่ปฏิเสธความคิดว่าหนังเป็นสื่อบันเทิงเสียทีเดียวแต่ก็เสนอเพิ่มเติมว่า ความบันเทิงเช่นฟิล์มอาจจะเคลือบแฝงด้วยเนื้อหาและแนวคิดต่าง ๆ ได้เช่นกัน และเมื่อผู้ชมไต่ล่นผ่านหนังก็ย่อมคล้อยตามอุดมการณ์ที่สอดแทรกในความบันเทิงดังกล่าว

ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจากเทคนิคของภาพยนตร์ที่ใช้การผสมระหว่าง “ความจริงกับจินตนาการ” ในขั้นการผลิต หนังใช้ตัวละครที่เป็นคนจริง (บางครั้งใช้ตัวละครที่มีอยู่จริง)

“จิตวิทยา” หรือ “จิตวิทยาจริง” และผสมกับจินตนาการหรือความคิดหรือทัศนคติของผู้สร้าง (ซึ่งโดยทั่วไปจะไม่ตั้งใจ) ที่จะสอดแทรกลงไปในเรื่อง เช่น การแทรกทัศนคติเรื่องชายหญิง ที่เป็นจิตวิทยาจริง จนทำให้เนื้อหาในหนังประหนึ่งเรื่องจริงบนความฝันหรือความฝันบนความจริง และใน ขั้นการบริโภค เมื่อหนังได้ถูกถ่ายทอดเป็นแผ่นฟิล์มบนเทป อุดมการณ์ที่สอดแทรกในหนังก็ยิ่งไหลเข้าสู่ความคิดของผู้ชมได้ง่าย ๆ เพราะคนดูมักแต่คิดว่าสิ่งที่เห็นเป็นความจริงจริง จึงไม่ได้มีนัยยะต่อต้าน และผลคือ ๆ บางครั้งก็กลับคิดไปว่า ภาพที่เห็นเป็นความจริงเมื่อเทียบกับชีวิตเพราะมันคมชัดยิ่งกว่าต้นฉบับเสียอีก

ด้วยเหตุนี้ ในหลายยุคหลายสมัยหนังจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือของภาครัฐที่จะเผยแพร่แนวคิดด้านการเมืองบนแผ่นฟิล์ม (สนใจโปรดดูบุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2533 และ บุญวิทย์ ภาณุศิริ, 2542) และสำหรับนักสตรีนิยมก็จะมองว่า หนังได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่เป็นเพศชายที่เหนือกว่าเพศหญิง (สนใจโปรดดูกาญจนา แก้วเทพ, 2543)

๓) นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น R. W. Gregg (1998) ก็ได้อธิบายถึงบทบาททัศนคติในกลุ่มที่หนึ่งและสอง และขยายความเพิ่มเติมว่า “ภาพยนตร์เป็นแหล่งข้อมูลเบื้องต้นอันดีสำหรับการมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรก ภาพยนตร์เป็นสื่อที่ง่ายที่สุดแม้คนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้และง่ายต่อการอ่านงานเขียนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เพราะเป็นนามธรรมจนอ่านแล้วไม่เข้าใจ)

ประการถัดมา ภาพยนตร์เป็นสื่อด้วย “ภาพ” ที่มีความหมายมากกว่า “คำพูด” หรือ “ตัวอักษร” และมันก็ช่วยแปลงแนวคิด “นามธรรม” เข้าสู่ “รูปธรรม” หรือทำให้กลายเป็น “ภาพ” (visualisation) อันช่วยให้เข้าใจง่ายขึ้น ดังเช่น การอธิบายการใช้อาวุธในสงครามก็ดูน่าจะยากกว่าการได้ชมจากภาพยนตร์

ประการที่สาม แม้หนังจะเล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่หนังจะสอดใส่ความบันเทิงด้วยการสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้ชมติดตามผ่านการสร้าง “บุคลิก” ของตัวละคร เพราะแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น อำนาจอธิปไตย ชาตินิยม

อำนาจ การต่อรองอำนาจ เหล่านี้ ล้วนเป็น “นามธรรม” ที่จับต้องไม่ได้และไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตส่วนตัวของผู้คนทั่วไปที่ชมภาพยนตร์ ตัวอย่างเช่น หนังสือสงครามจะผูกเรื่องเกี่ยวกับบุคคลที่เข้าร่วมสงครามหรือเกี่ยวข้องกับสงคราม เพื่อให้ผู้ชมรู้สึกเอาใจช่วยหรือเป็นส่วนหนึ่งของสงคราม โดยที่ตัวละครดังกล่าวจะแสดงออกถึงความคิดอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความรักชาติ ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ

ประการที่สี่ ภาพยนตร์เป็นสื่อที่ข้าม “กาละ” และ “เทศะ” (Time and Space) กล่าวคือ ภาพยนตร์สามารถเชื่อมคนที่อยู่คนละเวลาและคนละสถานที่เข้าด้วยกันเพื่อให้รู้สึกและเข้าใจเนื้อหาของหนังที่ได้ดู เช่น เมื่อฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับสงครามเวียดนามให้กับนักศึกษาในชั้นเรียนในปัจจุบัน เขาเหล่านั้นก็จะเชื่อมเวลาและพื้นที่กับตัวละครในภาพยนตร์และทำให้เขาและเธอรู้สึกถึงเนื้อหาในจอประหนึ่งคนในเวลาและพื้นที่เดียวกัน

และประการสุดท้าย ภาพยนตร์ที่นำเสนอประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมักจะนำเสนอเนื้อหาข้อถกเถียงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อย่างน่าสนใจ และเป็นพื้นฐานอันดีต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอนาคต

ถึงแม้ว่า ภาพยนตร์จะมีคุณูปการต่อแวดวงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็ตามที ทว่า ในอีกแง่มุมหนึ่ง R. W. Gregg (1998) ก็ชี้ให้เห็นในมุกกลับว่า ภาพยนตร์มักจะถูกมองว่า “เป็นเรื่องของความหลง” มากกว่า “ความจริง” และไม่ใช่เฉพาะงานของ Gregg เท่านั้น ยังมีงานของนักวิชาการสายประวัติศาสตร์ เช่น R. Rosenstone (1995) และนักวิชาการสายสื่อกับสุขภาพ เช่น K. K. Kline (2003) ก็เห็นพ้องว่า ในบางครั้งภาพยนตร์จะเสนอภาพประวัติศาสตร์หรือเนื้อหาสุขภาพที่อาจผิดเพี้ยนไปได้ และทั้งหมดก็ลงความเห็นตรงกันถึงสาเหตุของการนำเสนอภาพที่บิดเบือน อันเป็นผลจากธรรมชาติของภาพยนตร์

ประเด็นแรก คือ ข้อจำกัดด้านเวลาที่หนังต้องนำเสนอในระยะเวลาอันสั้น ๆ คือ ไม่เกินสองชั่วโมง อันอาจทำให้เรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงจำเป็นต้อง “ตัด” ให้สั้นและ “ย่นย่อ” เวลาให้กระชับขึ้น เนื้อหาบางส่วนจึงหายไป

ประการถัดไป เมื่อผ่านหนังให้ “การเล่าเรื่อง” ผ่านบุคคลหรือตัวละคร จึงมักจะเป็นแนวคิดที่ “มุมมอง” ของคนเพียงคนเดียว ประกอบทั้ง “มุมมอง” ที่ใช้ถ่ายทำก็ย่อมผ่านสายตาและวิถีชีวิตของตัวละครตัวนั้น ภาพเหตุการณ์บางเหตุการณ์จึงไม่ปรากฏขึ้นในหนังเสมอไปเหมือนเช่น เมื่อได้ชมหนังเรื่อง “Pearl Harbour” (2001) ก็จะได้พบเห็นมิติของการเมืองกับวิถีชีวิตประเทศญี่ปุ่นที่รุกรานประเทศสหรัฐฯ อันเนื่องมาจากมุมมองผ่านสายตาของอเมริกา มิได้มองจากคนญี่ปุ่น

ประการที่สาม ภาพยนตร์ย่อมเล่าเรื่องผ่านผู้กำกับ ดังนั้น แนวคิดหรือเนื้อหาส่วนใหญ่มักมาจากมุมมองของผู้กำกับ เหตุเช่นนี้ได้สร้างความเคลือบแคลงแก่นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์หลายคนที่มีมองว่า “ผู้กำกับ” มิได้มี “อำนาจ” ในการสร้างความสัมพันธ์กับศาสตร์แห่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือประวัติศาสตร์ให้แก่คนดูเสมอไป อาจสร้างความรู้ที่ผิดอันก่อให้เกิดความเข้าใจไขว้เขวแก่คนดูได้ เช่น การสร้างภาพยนตร์เรื่อง JFK (1991) ของผู้กำกับ Oliver Stone ที่พลิกการมองอาชญากรรมของอดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาด้วยความเชื่อของตนเอง และสิ่งนี้เองถือเป็น “ความหลง” ของภาพยนตร์ที่กล่าวได้

ประการที่สามประการ มิใช่การระบับการศึกษาแผ่นฟิล์มกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่เป็นการเตือนสติให้เห็นธรรมชาติอีกด้านหนึ่งหรือข้อควรระวังเมื่อจะศึกษาภาพยนตร์ เพื่อมิให้เกิดความเข้าใจว่า “สิ่งที่เห็นในจอ” คือ ภาพความจริงเสียทั้งหมด แต่มีเงื่อนไขบางอย่างที่กำหนดเนื้อหาในหนังได้เช่นกัน³ ซึ่งหากย้อนกลับไปพิจารณากรอบ

³ เมื่อทบทวนข้อเขียนกลับไปพิจารณาถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบนสื่อประเภทอื่น ๆ เช่น หนังสือหรือตำราเรียน ด้วยแนวทางของ R. W. Gregg ก็อาจพบปัญหาในทำนองเดียวกัน คืออย่างเช่น เมื่อหนังเป็นการเล่าเรื่องผ่านผู้กำกับ หนังสือหรือตำราเรียน(ที่เป็นเรื่องวิชาการ)ก็อาจเขียนผ่าน “มุมมอง” หรือ “ทัศนะ” ของผู้เขียนด้วย เมื่อหนังสือเรียนเล่าเรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอุษาคเนย์ก็ย่อมนำเสนอภาพแง่มุมตามทัศนะของผู้เขียนและอิทธิพลการเมืองในยุคเริ่ม ๆ ด้วย (สนใจโปรดดูวราณี ไชยธรรมย์, 2545) นั่นก็หมายความว่า การศึกษาเรื่องราวหรือเนื้อหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านสื่อใด ๆ ก็อาจต้องตระหนักถึงข้อจำกัดของแต่ละสื่อ

ความคิดของนักวิชาการด้านภาพยนตร์สำนักมาร์กซิสต์ในกลุ่มที่สองก็จะเห็นสอดคล้องกันว่า ภาพยนตร์จะสร้างทั้งเรื่องจริงปนเรื่องลวง

แม้หนังจะไม่ใช้ความจริงทั้งหมด แต่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในจอเงินก็ช่วยให้เราเห็นวิถีคิดหรือทัศนคติของเราที่ปรากฏในภาพยนตร์ได้เช่นกัน เช่น เมื่อพิจารณาหนังฮอลลีวู้ดที่เล่าเรื่องประเทศอาหรับก็ย่อมเห็นวิถีคิดของคนสหรัฐที่มีต่อโลกมุสลิม หรือเมื่อวิเคราะห์หนังไทยที่กล่าวถึงคนลุ่มแม่น้ำโขงก็ย่อมเห็นจินตนาภาพที่คนไทยได้สร้างภาพของคนลุ่มแม่น้ำโขงผ่านภาพยนตร์ และที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้น คือ นักวิชาการกลุ่มนี้สนใจมิติคนดู โดยชี้ให้เห็นว่า ภาพดังกล่าวเป็นภาพที่คนไทยหลายล้านคนได้ชมมากกว่าการอ่านหนังสือ

2

แนวทางการวิเคราะห์หนังกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในเบื้องต้น ผู้เขียนได้แหวกม่านมายาแห่งหนังให้เห็นข้อเด่นและข้อด้อยของภาพยนตร์ตามทัศนะของนักวิชาการด้านต่าง ๆ พอสังเขปแล้ว ณ บัดนี้ ผู้เขียนจะลงเสนอให้เห็นในตอนต่อไปถึง แนวทางการวิเคราะห์หนังกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

นักวิชาการด้านหนังเชื่อว่า เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาหรือภาพที่ปรากฏบนจอสามารถวิเคราะห์ได้สองแนวทางคือ กลุ่มแรก แนวคิดภาพสะท้อน (reflectionism) จะเชื่อว่า “หนังจะทำหน้าที่สะท้อนภาพความเป็นไปของสังคมออกมาให้ได้ยล” และในทางตรงกันข้าม กลุ่มที่สอง การสร้างความเป็นจริง (constructionism) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีของมาร์กซิสต์ กลับมองว่า “หนังอาจสร้างความเป็นจริงขึ้นมาใหม่ โดยขึ้นอยู่กับใครเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขความจริงดังกล่าวนั้น”

(1) ในกรณีของ**กลุ่มภาพสะท้อน** คำถามสำคัญจะมีอยู่สองข้อคือ ภาพที่สะท้อนในหนังคือภาพอะไร และภาพที่เห็นในหนังเป็นภาพจริงหรือไม่

กล่าวเฉพาะข้อแรก นักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อว่า ภาพยนตร์จะสะท้อนภาพอะไรออกมาให้ผู้ชมได้เห็น ดังเช่น ในงานของ R. W. Gregg (1998) ได้ลองจัดกลุ่มหนังที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอาจแบ่งได้เป็น 10 หัวข้อ อันได้แก่ (1) หนังที่พูดถึงอำนาจอิทธิพล (2) หนังที่พูดถึงชาตินิยม (3) หนังที่พูดถึงการแทรกแซงทางการเมือง (4) หนังที่

หนังสือฉบับหรือการโครงการ (5) หนังสือพูดถึงการจัดการในภาวะวิกฤติ (6) หนังสือพูดถึง
โครงการจากสงคราม (7) หนังสือพูดถึงกฎหมายระหว่างประเทศ (8) หนังสือพูดถึงการ
พัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (9) หนังสือพูดถึงวัฒนธรรม และ (10) หนังสือพูดถึง
นิเวศวิทยา และเมื่อลองพิจารณาในเชิงปริมาณจะพบว่า หนังสือส่วนใหญ่ที่กล่าวถึง
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมักจะนิยมเสนอภาพของความขัดแย้ง เช่น สงคราม การสู้รบ
การอยู่ร่วมกันระหว่างบุคคล กลุ่ม และรัฐต่อรัฐ อันเนื่องมาจาก ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่
พบได้ไม่ทางตรงกันข้าม มีหนังสือเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เล่าเรื่องที่เกี่ยวกับการลงทุน
และการค้าระหว่างประเทศ เพราะค่อนข้างเป็นเรื่องไกลตัวและห่างความสนใจของผู้ชม

คำถามที่สองที่นักวิชาการกลุ่มนี้ให้ความสนใจคือ การตรวจสอบว่า “ภาพที่เห็น
ในหนังสือสะท้อนความจริงได้คมชัดลึกมากเท่าไร และบ่อยครั้งผลที่ได้ก็คือ ภาพที่เห็นมักจะ
บิดเบือนไม่ตรงกับความเป็นจริงเท่าไรนัก เช่น เมื่อหนังสือ JFK (1991) และ Nixon
กลอสส์ เจ้าเมืองของประธานาธิบดีของสหรัฐฯ ก็ได้เล่าให้หมดจดทุกกระบวนการ (ดู
เพิ่มเติมได้จากงานของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2546)

๓) ในขณะนี้นักวิชาการกลุ่มแรกพุ่งเป้าไปที่ความจริงในหนังสือ นักวิชาการกลุ่มที่สอง
กลับมองหนังสือข้ามไปจากความจริงคืออะไร โดยตั้งคำถาม
เชิงวิพากษ์ ในการวิเคราะห์หนังสืออาจต้องมองลึกลงไปในมิติว่า “ใครเป็นผู้ประกอบสร้าง
ความจริงในหนังสือ” หรือในอีกนัยยะหนึ่งคือ หนังสือดูเป็นหนังสือที่สร้างขึ้นบนเงื่อนไขหรือ
อุดมการณ์ของใคร เพราะแนวคิดของกลุ่มนี้เชื่อว่า “หนังสือก็คือเครื่องมืออย่างหนึ่งของ
อุดมการณ์”

ในช่วงแรก นักวิชาการกลุ่มนี้ได้ยึดแนวทางของกลุ่มมาร์กซิส และแสดงให้เห็นว่า
“หนังสือถูกสร้างขึ้นภายใต้ความต้องการหรืออุดมการณ์ทางการเมือง” เห็นได้เด่นชัดในยุค
ของสงคราม เช่น การวาดภาพสังคมนิยมในแง่ร้าย และในช่วงหลัง แนวทางดังกล่าวก็
ขยายสู่นักวิชาการในสายอื่น ๆ เช่น สตรีนิยมและวัฒนธรรมศึกษา โดยมองว่า ไม่เพียงแต่
อุดมการณ์ทางการเมืองเท่านั้น หนังสือจะแฝงด้วยอุดมการณ์เรื่องเพศ เช่น เพศชายเป็นผู้

กตชีเพศหญิง อุดมการณ์เรื่องชาติ เช่น ชาติตะวันตกจะเหนือกว่าชาติตะวันออก อุดมการณ์เรื่องชนชั้น เช่น ชนชั้นล่างอยู่ได้อำนาจชนชั้นผู้ปกครอง เป็นต้น

บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา (2533) ได้ลองสาริตให้เห็นอุดมการณ์การเมืองในหนังที่กล่าวถึงประเทศเวียดนามว่า หนังเวียดนามที่สร้างขึ้นโดยฮอลลีวู้ดจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองสอดแทรกเป็นยาขมอยู่และอุดมการณ์ที่ว่าก็จะแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและบริบทสังคม ในระยะแรก ในยุคของการต่อต้านเวียดนาม หนังจะอยู่ข้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยของสหรัฐฯ พร้อมทั้งโฆษณาชวนเชื่อให้คนอเมริกันเกลียดเวียดนามและออกรบ เช่น "The Green Berets" (1968) ทว่า ในยุคต่อมา หนังอเมริกันกลับลำนำเสนอภาพสงครามเวียดนามและวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล โดยตั้งคำถามว่า ไฉนเราจึงต้องมารบกันที่นี่ อันเนื่องจากผลของสงคราม เช่น "The Deer Hunter" (1978) และต่อมา ครั้นหมดยุคสงครามเวียดนาม หนังฮอลลีวู้ดก็นำเสนอให้เห็นว่า ผลการทำสงครามที่พ่ายแพ้ของสหรัฐฯ อาจมาจากความผิดพลาดของผู้นำ ดังหนังเรื่อง "First Blood" (1982)

นอกจากนั้น M. Berstien (1997) และ R. W. Gregg (1998)⁴ ได้เสนอเพิ่มเติมว่าหนังตะวันตกที่เล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะมีแนวโน้มตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์ที่เรียกว่า "ยุโรปนิยม" (Eurocentrism) หรือการมองยุโรปเป็นศูนย์กลาง และอุดมการณ์เรื่อง "บูรพาคตินิยม" (Orientalism) ของ E.Said หรือการมองตะวันออกในฐานะคนอื่นและด้อยกว่าตน และควรอย่างยิ่งที่ตะวันตกจะเป็นผู้ช่วยเหลือให้ตะวันออกได้บรรลุความศิวิไลซ์ อันเป็นที่มาของลัทธิล่าอาณานิคมอย่างชอบธรรม

จากแนวคิดทั้งสองประการนี้ หนังจะทำหน้าที่เล่าเรื่องผ่านมุมมองของคนผิวขาว และมองว่าวัฒนธรรมยุโรปของคนผิวขาวคือศูนย์กลางทุกอย่าง ส่วนตะวันออกเป็นเพียงดินแดนที่แปลกประหลาด ป่าเถื่อน แต่บริสุทธิ์ (virgin land) จึงน่าค้นหา (น่ายึดครอง) อุดมการณ์แบบนี้ฝังลึกอยู่ใต้จิตสำนึกจนทำให้เมื่อสร้างหนัง เนื้อหาที่ปรากฏออกมาจึง

⁴ R. W. Gregg (1998) มิได้ปฏิเสธวิธีคิดชุดสะท้อนสังคม โดยนำการจัดกลุ่มหนัง 10 กลุ่ม ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาอธิบายต่อโดยวางอยู่บนกรอบแนวคิดเรื่อง "ยุโรปนิยม" และ "บูรพาคตินิยม" ตลอดจนแนวคิดย่อย ๆ อื่น ๆ เช่น ชาตินิยม และความแตกต่างของวัฒนธรรม เป็นต้น